

NIEMAND ACHTERLATEN, WEGEN OM SOLIDARITEIT STRUCTUREEL TE VERSTERKEN

Veerle Stroobants

Henk Van Hootegem

Stafmedewerkster en coördinator bij het interfederaal Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting

Op 20 december 2021, de *International human solidarity day*, publiceerde het interfederaal Steunpunt tot bestrijding van armoede zijn elfde tweejaarlijkse Verslag. Dat was geen toeval gezien het thema van dat Verslag: ‘Solidariteit en armoede’¹. In volle Covid-19-pandemie kreeg het tweejaarlijkse Verslag een actualiteitswaarde die bij de keuze van de thematiek – die dateerde van vlak voor de gezondheids crisis – niet vermoed kon worden. Bovendien had Covid-19 een grote impact op de totstandkoming en op de inhoud van het Verslag. Crisissen kunnen immers niet alleen tot meer solidariteit leiden. Ze dreigen vooral ongelijkheden te versterken en te vergroten, ook wat solidariteit betreft. Daarom pleit het Steunpunt voor meer solidariteit, door en voor mensen in armoede, via een versterkte sociale zekerheid, een rechtvaardige fiscaliteit en voor iedereen toegankelijke kwaliteitsvolle publieke diensten.

DIGIMEETINGS

Ondanks de moeilijke omstandigheden waarmee we door de Covid-19-crisis geconfronteerd werden – de lockdowns, het verplichte telewerk, de beperkte sociale contacten en de voortdurende aanpassing van

Bij de overstromingen in de zomer van 2021 waren de meest getroffen gebieden de arme arbeiderswijken langs de oevers evenals de campingterreinen waar verschillende personen en gezinnen permanent gaan wonen door het gebrek aan een betaalbare huurwoning

organisaties aan de wisselende gezondheids-situatie en -maatregelen – is ook dit tweejaarlijkse Verslag het resultaat van een langdurig en diepgaand overlegproces met verenigingen waar armen het woord nemen en andere actoren in de strijd tegen armoede (sociale organisaties, academici, vakbonden ...). Eerst gebeurde een bevraging bij verenigingen waar armen het woord nemen over de betekenis van solidariteit, ook in tijden van Covid-19. Met de nodige (technische) ondersteuning van en binnen de verenigingen waar armen het woord

nemen vonden vervolgens tien digitale meetings plaats, waaraan telkens 30 tot 50 personen deelnamen. Zeker van mensen in armoede vergde het volgen van die bijeenkomsten grote inspanningen.²

CRISSEN VERSTERKEN ONGELIJKHEDEN

Vanwege de opeenvolging van crisissen – Covid-19, de overstromingen van juli 2021, de energiecrisis, de oorlog in Oekraïne – zien we solidariteit vandaag sterk aanwezig in onze samenleving, zowel de directe (warme, spontane, informele) solidariteit als de indirecte (koude, institutionele, formele) solidariteit. Maar goed ook, want de crisissen raken ons zwaar, de meest kwetsbaren onder ons het eerst en het meest. Bestaande ongelijkheden worden door de crisissituaties zowel zichtbaarder gemaakt als verscherpt en vergroot. Daarenboven heeft, ondanks de toegenomen solidariteit, niet iedereen in gelijke mate baat (gehad) bij de verschillende vormen van ondersteuning en solidariteit.

Zo werden mensen in de meest precare jobs meer blootgesteld aan Covid-19 omdat ze bijvoorbeeld niet konden telewerken. Bovendien kwamen velen niet in aanmerking voor tijdelijke werkloosheid.³ Bij de overstromingen in de zomer van 2021 waren de meest getroffen gebieden de arme arbeiderswijken langs de oevers evenals de campingterreinen waar verschillende personen en gezinnen permanent gaan wonen door het gebrek aan een betaalbare huurwoning. Vele slachtoffers zijn naast hun huis ook belangrijke administratieve documenten kwijt waardoor hun toegang tot

structurele steunmaatregelen extra wordt bemoeilijkt en de non-take-up van rechten vergroot.⁴ Daarenboven zijn ze bang voor wat er zal gebeuren wanneer de noodhulp stopt en structurele maatregelen uitblijven. De actuele hoge energieprijzen wegen het zwaarst voor huishoudens met een laag inkomen die veelal in weinig energiezuinige woningen wonen. Ze beschikken ook over weinig mogelijkheden om in te zetten op energiebesparing: hebben niet de middelen tot (voor)financiering van de werken, zijn als huurder afhankelijk van de huiseigenaar, premies voor renovaties en energiebesparing zijn voor velen ontoegankelijk.⁵

Hoewel directe solidariteit erg belangrijk en nodig is, is ze ook vaak tijdelijk, vrijblijvend of toevallig en wordt niet iedereen erdoor bereikt. Deelnemers aan het overleg wezen er op dat *'sommige gezinnen in de media zijn gekomen en hulp hebben gekregen, maar de overkoepelende noden niet gezien worden'*, en dat *'hoe minder groot de crisis wordt, hoe meer de solidariteit opnieuw naar de achtergrond verdwijnt'*. Het is de indirecte solidariteit, georganiseerd door de overheid en gebaseerd op rechten, die idealiter voor gelijkheid kan zorgen. Maar ook de sociale zekerheid of de fiscaliteit genereren mattheuseffecten en omvatten maatregelen, voordelen of diensten die systematisch meer gebruikt worden door de hogere inkomensgroepen en minder of helemaal niet door mensen in armoede. Dat werd onlangs ook geïllustreerd door de analyse die het Steunpunt – in samenwerking met HIVA-KU Leuven – uitvoerde over de take-up en non-take-up van de Hello Belgium Railpass, de gratis treinrittenkaart die in het kader van de Covid-19-crisis in september 2020 kon worden aangevraagd.⁶

MENSEN IN ARMOEDE ZIJN ACTOREN VAN SOLIDARITEIT

Hoewel 'mensen in armoede al te vaak worden afgedaan als parasieten', en 'voortdurend wordt geopperd dat ze niets bijdragen', wijst het tweejaarlijkse Verslag erop dat ze niet de grote gebruikers of 'profiteurs' zijn van solidariteit. Ze zijn vooral actoren van solidariteit. Vooreerst is voor mensen in armoede onderlinge hulp een belangrijke vorm van solidariteit (en van overleven). Ze proberen elkaar op allerlei mogelijke manieren te helpen, nemen zorgtaken op en doen vrijwilligerswerk, dat meestal niet als zodanig wordt erkend en vergoed. Ze nemen familie of vrienden in een woonnoodsituatie in huis, wat – in het geval van een uitkering – leidt

tot het statuut van 'samenwonende' met een daling of wegvallen van een uitkering en van sociale voordelen als gevolg.

Daarnaast leveren ze inspanningen om actief te zijn op de arbeidsmarkt. Mensen in armoede botsen echter op allerlei obstakels in hun zoektocht naar kwaliteitsvol werk dat ook financiële zekerheid en een toekomst biedt.⁷ Ze komen vaak terecht in preciaire jobs die zelden perspectief bieden en niet of onvoldoende toelaten om via sociale bijdragen sociale-zekerheidsrechten en dus sociale bescherming op te bouwen.

Hoewel mensen met een erg laag inkomen geen personenbelasting betalen, dragen ze – vaak zonder het zelf te beseffen – ook bij aan de fiscaliteit. Zo betalen ze net als iedereen btw op consumptie van goederen en diensten. Omdat dat een lineaire manier van belasten is – elkeen betaalt hetzelfde vaste percentage – weegt ze bovendien zwaarder door op een lager inkomen. Daarenboven worden belastingen vooral geïnd op inkomen en vervangingsuitkeringen, minder op inkomen uit vermogen en helemaal niet op vermogen zelf.

VERSTERKEN VAN DE SOCIALE ZEKERHEID

De sociale zekerheid biedt bescherming tegen armoede - het armoederisico in België zou stijgen van 13,1 procent tot 44,2 procent zonder sociale transfers⁸ – en vangt de schokken op van economische, ecologische en sociale crisissen – wat zowel tijdens de bankencrisis als tijdens de Covid-19-crisis het geval was.⁹ Toch zetten besparingen en maatschappelijke tendensen naar meer activering en voorwaardelijkheid de sociale zekerheid onder druk. Het Steunpunt pleit ervoor om via de sociale zekerheid in mensen te investeren door voldoende kwaliteitsvolle jobs te creëren voor laaggeschoolden¹⁰, de vervangingsuitkeringen verder te verhogen, de onderbescherming in de platform- en pakjeseconomie tegen te gaan, het statuut samenwonende te herbekijken¹¹ ... Daartoe is het nodig om in de sociale zeker-

Hoewel mensen met een erg laag inkomen geen personenbelasting betalen, dragen ze ook bij aan de fiscaliteit. Zo betalen ze net als iedereen btw op consumptie van goederen en diensten. Omdat dat een lineaire manier van belasten is weegt ze bovendien zwaarder door op een lager inkomen.

heid zelf te investeren. Terwijl de sociale zekerheid momenteel voor twee derde wordt gefinancierd met de sociale bijdragen op arbeid, is het nodig om andere financieringsbronnen aan te boren, bijvoorbeeld een algemene sociale bijdrage op alle inkomsten, een verhoging van de financiering vanuit de fiscaliteit, een bijdrage aan de sociale zekerheid gebaseerd op de gecreëerde meerwaarde door machines en digitalisering ...

RECHTVAARDIGE FISCALITEIT

Tijdens het overleg werd bevestigd dat het niet steeds de sterkste schouwers zijn die de zwaarste lasten dragen. Het innen van belastingen en toekennen van fiscale voordelen wordt gekenmerkt door heel wat ongelijkheden. In het tweejaarlijkse Verslag wordt het draagkrachtprincipe centraal gezet in het streven naar een rechtvaardige fiscaliteit. Het Steunpunt vraagt naar meer progressieve belastingvormen waarbij het belastingpercentage stijgt naargelang het inkomen, en naar minder lineaire (vast percentage) of forfaitaire (vast bedrag) belastingen die zwaarder doorwegen op een kleiner budget. Mattheuseffecten moeten worden aangepakt. Dat kan door mensen die een belastingaftrek mislopen een uitkeerbaar belastingkrediet toe te kennen en fiscaal advies meer toegankelijk te maken voor huishoudens met een laag inkomen ... Maatregelen moeten ex-ante getoetst worden op hun impact in situaties van armoede. Daarnaast is het belangrijk om inkomsten uit vermogen fiscaal evenredig in rekening te brengen in vergelijking met inkomsten uit arbeid en sociale uitkeringen en om een vermogensbelasting uit te werken. Verder moeten de belastingdienst en rechterlijke macht de nodige middelen krijgen om de strijd tegen fiscale fraude op te voeren.

KWALITEITSVOLLE EN TOEGANKELIJKE PUBLIEKE DIENSTEN

Er treden ook ongelijkheden op bij de besteding van belastinggeld. Door de verschillen in het gebruik van publieke diensten blijft het herverdelend effect van belastingen te beperkt. *'Sommige mensen hebben niet eens het kleine beetje geld dat nodig is om te genieten van dingen die openbaar zijn, zoals naar het zwembad gaan, of naar het theater. Uiteindelijk zijn het de rijkste mensen die ook gemakkelijker kunnen profiteren van de dingen die via belastingheffing mogelijk worden gemaakt'*. Het Steunpunt vraagt om de rol van publieke diensten in de realisatie van rechten te

versterken door hun financiering te verhogen en het rechtskarakter van essentiële diensten (energie, water, internet) te verankeren in artikel 23 van de Grondwet. De toegankelijkheid van diensten kan verbeterd worden door het principe van proportioneel universalisme te hanteren en universele dienstverlening aan te vullen met meer en specifieke ondersteuning voor specifieke groepen. Bijkomend moet het gebruik van publieke diensten (take-up en non-take-up) opgevolgd, geanalyseerd en bijgestuurd worden. Daarnaast moet ingezet worden op een inclusief digitaliseringsbeleid en automatische toekenning van rechten. Om de kwaliteit van publieke diensten te garanderen kan meer gebruik gemaakt worden van bestaande instrumenten zoals het Handvest van de sociaal verzekerde en van mogelijkheden tot participatie van en dialoog met verschillende groepen van gebruikers, in het bijzonder de meest zwakken.

MEER SOLIDARITEIT OM 'NIEMAND ACHTER TE LATEN'

Als antwoord op de crisissen van de voorbije twee jaren, hebben we veel solidariteit zien ontstaan en hebben de institutionele solidariteitssystemen duidelijk hun rol als schokdemper gespeeld. Tegelijk zijn de sociale ongelijkheden verscherpt. Mensen in armoede worden sneller en harder geraakt door crisissen en hebben, ondanks alle hulp en ondersteuning, vaak minder baat van allerlei maatregelen en voordelen. Als actoren van solidariteit dragen ze nochtans ook bij tot onze samenleving, al wordt dat te weinig gezien en erkend. Om armoede en ongelijkheden duurzaam te bestrijden hebben we nog meer nood aan structurele solidariteit. Het Steunpunt tot bestrijding van armoede schuift daartoe drie wegen naar voren: een versterkte sociale zekerheid, rechtvaardige fiscaliteit en toegankelijke, kwaliteitsvolle diensten ... *to leave no one behind*.¹²

- 1 Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2021). Solidariteit en armoede. Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie. Tweejaarlijks Verslag 2020-2021, Brussel, Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, <https://www.armoedebestrijding.be/publicaties/publicaties-steunpunt/tweejaarlijks-verslag/solidariteit-en-armoede-een-bijdrage-aan-politiek-debat-en-politieke-actie/>.
- 2 Op de website van het Steunpunt tot bestrijding van armoede is zowel het tweejaarlijkse Verslag 'Solidariteit en armoede' te downloaden als een korte video te bekijken met getuigenissen over het voorbije overlegproces, evenals de persconferentie met de voorstelling van het Verslag: <https://www.armoedebestrijding.be/publicaties/publicaties-steunpunt/tweejaarlijks-verslag/solidariteit-en-armoede-een-bijdrage-aan-politiek-debat-en-politieke-actie/>.

- 3 Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2021). Interfederale nota over de impact van de Covid-19-crisis in situaties van armoede en bestaansonzekerheid, april 2021, <https://www.armoedebestrijding.be/wp-content/uploads/2021/04/Interfederale-nota-impact-Covid-19-april-2021-NL.pdf>.
- 4 Blanckaert Christophe en Van Hootegem Henk (2021). Nadenken over wat na de overstromingen, en niemand aan de kant laten staan (opiniestuk), in: Knack (digitale editie), 9 augustus 2021, <https://www.knack.be/nieuws/belgie/watersnood-steumaatregelen-zullen-enkel-hun-doel-bereiken-als-we-niemand-aan-de-kant-laten-staan/article-opinion-1764931.html>.
- 5 Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2022). Persbericht – Nood aan een interfederale aanpak van de huidige energiecrisis, met ondersteuningsmaatregelen op korte en middellange termijn, 14 maart 2022, <https://www.armoedebestrijding.be/wp-content/uploads/2022/03/220314-PB-Aanpak-energiecrisis-Steunpunt-NL.pdf>.
- 6 Uit deze analyse blijkt dat er belangrijke verschillen zijn op het vlak van (non-)take-up naargelang sociaaleconomische positie. Zo is er een lagere take-up naarmate men een lager opleidingsniveau heeft, van andere herkomst is, een lager inkomen heeft. Voor meer info: Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2021). Analyse van de (non-)take-up van de Hello Belgium Railpass, <https://www.armoedebestrijding.be/wp-content/uploads/2021/12/211215-Non-take-up-Hello-Belgium-Rail-Pass-NL-.pdf>.
- 7 Nicaise, Ides (2017). Rising employment, sticky poverty in Belgium, ESPN Flash Report ; Hoge Raad voor de Werkgelegenheid (2021). Welke positie hebben de laaggeschoolden op de arbeidsmarkt in België?, https://hrw.belgie.be/sites/default/files/content/download/files/hrw_2020_laaggeschoolden.pdf.
- 8 Op basis van EU-SILC 2021 (Statbel, Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium). Voor armoedecijfers, zie ook de website van het Steunpunt: <https://www.armoedebestrijding.be/feiten-en-cijfers/>.
- 9 Rosvelds, Sandra et al. (2021). 'De sociale zekerheid zorgt voor (minder) zorgen, ook in de toekomst', in: De Gids op maatschappelijk gebied, 112, nr. 3, p. 3-6, https://www.beweging.net/images/NAT/docs/degids/2018/samenleving/De_sociale_zekerheid_zorgt_voor_minder_zorgen_ook_in_de_toekomst_copy.pdf.
- 10 Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2021). Nood aan extra initiatieven voor preciaire groepen in de herstelplannen, Brussel, Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, <https://www.armoedebestrijding.be/wp-content/uploads/2021/10/211008-NF-Herstelplan-DEF-NL.pdf>.
- 11 Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2018). Memorandum van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting voor de federale en regionale verkiezingen 2019. Samenwonen erkennen, ondersteunen en aanmoedigen, Brussel, Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, https://www.armoedebestrijding.be/publications/memorandum2019_nl.pdf.
- 12 'To leave no one behind' is de fundamentele boodschap van de VN Agenda 2030 voor Duurzame Ontwikkeling. Het formuleert op een kernachtige manier waaraan elk beleid op het vlak van duurzame ontwikkeling en van armoedebestrijding zou moeten worden afgetoetst.

Zie: United Nations (2015). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015, A/RES/70/1, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf> ;

Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2019). Duurzaamheid en armoede. Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie. Tweejaarlijks Verslag 2018-2019, Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, <https://www.armoedebestrijding.be/wp-content/uploads/2019/12/Duurzaamheid-en-Armoede-Tweejaarlijks-Verslag.pdf>.